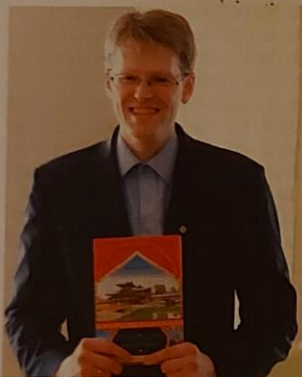

Aurelijus Zykas: „Japoniją man atsiuntė likimas“

„Pavydžiu tiems, kurie Japonijoje lankosi pirmą kartą“, – šypsodamasis sako Vytauto Didžiojo universiteto Azijos studijų centro vadovas, politikos mokslų daktaras Aurelijus ZYKAS, kurio gyvenimas ir darbas itin glaudžiai susijęs su šia tolima šalimi. Ją pašnekovas jau mato kiek kitaip nei paprasti turistai, ir tai nepaprastai įdomu išgirsti.

Japonijoje Aurelijus praleido ketverius metus – studijavo prestižiniuose universitetuose, dirbo Lietuvos Respublikos ambasadoje Tokijuje. Savaimė suprantama, puikiai moka japonų kalbą ir yra vienas geriausių šalyje vertėjų, dirbančių aukščiausio lygio politiniuose susitikimuose. Per tuos metus, praleistus Japonijoje, Aurelijui labai iš arti teko stebėti japonų gyvenimo būdą, papročius, tradicijas, pažinti turtingą kultūros paveldą, permąstyti kulinarines subtilybes. Visa ši patirtis, įspūdžiai sugulė į knygą „Japonijos spalvos ir skoniai“, kurią A. Zykas išleido pernai.

– Aurelijau, kaip Japonija atsirado Jūsų gyvenime, nuo ko viskas prasidėjo? Kodėl būtent ši šalis taip įtraukė?

– Mokydamasis mokykloje, šalia būtinų anglų ir rusų kalbos pamokų, panorau išmolti dar kokią nors – pradėjau mokytis ispanų, o kai truputį pramokau jos, pagalvojau, kažin ar būtų įmanoma išmolti kalbą, kurios rašmenų nesugebi perskaityti. Pradėjau ieškoti tokios egzotiškos kalbos, labai padėjo mama – kartu su ja lankėmės pas įvairius bukinistus, knygynuose. Tuomet, vos penkeri metai po Nepriklausomybės, buvo praktiškai neįmanoma ką nors panašaus rasti. Ir štai pas vieną bukinistą mums į rankas pateko rusų–japonų kalbos žodynas, nuo kurio viskas ir prasidėjo. Galima sakyti, Japoniją man atsiuntė likimas. Jei būčiau gavęs įsigyti kokį korėjiečių ar kinų arba persų kalbos žodyną, turbūt būtų įtraukusios šios kalbos.

– Japonų kalbos mokėtės savarankiškai?

– Taip, visiškai. Siek tiek vėliau atsirado pirmieji japonų kalbos kursai, kuriuos universitete pradėjo dėstyti japonologijos pradininkas Kaune Arvydas Ališauskas, juos lankiau dar būdamas moksleiviu. Po to įstojau į Vytauto Didžiojo universitetą. Kadangi tuo metu japonologijos specialybės dar nebuvo, pradėjau studijuoti menotyrą – tuo metu domėjaisi šiuo dalyku. Per visas bakaluro studijas intensyviai mokiausi japonų kalbos ir jas baigus atsirado pirmoji galimybė išvažiuoti į Japoniją, mat tuo metu mūsų universitetas užmezgė pirmuosius ryšius su šia šalimi. Pirmąjį kartą išvykau gavęs Japonijos vyriausybės stipendiją, buvau vienas pirmųjų lietuvių, išvykusių studijuoti į šią šalį. Taip prasidėjo mano pažintis su Japonija, šalimi, kuri įtraukė taip, kad nepaleidžia iki šiol... (Šypsosi) Dabar jau ir

sunku besuskaičiuoti, kiek kartų lankiausi joje, darbo reikalais bent porą kartų per metus tenka nuvykti tikrai.

– O kiek metų užtruko išmolti japonų kalbą? Ar vis dar tebesimokote iki šiol?

– Kalbos iš tiesų neįmanoma iki galo išmolti, turbūt kaip ir lietuvių. Tačiau didysis persilaužimas įvyko praėjus trims mėnesiams, kai apsigyvenau Japonijoje. Iki tol turėjau neblogus pagrindus, išmaniau gramatiką, mokėjau ir pakankamai rašmenų, bet Lietuvoje visiškai neturėjau galimybių bendrauti šia kalba. Tris mėnesius pagyvenęs tarp japonų, pradėjau gana laisvai ja kalbėtis, o paskui kaskart vis lengviau, kalba juk tobulėja, kai ja naudojiesi. Sakyčiau, kad dabar man jau prasidėjęs atvirkštinis procesas – imu priminti kalbą. Paskutinį kartą ilgiau gyvenau Japonijoje tik prieš septynerius metus – praleidau apie pusmetrį metų, dirbau ambasadoje. Nors mano dabartinis darbas tiesiogiai susijęs su japonų kalba, tenka ir rašyti darbus, ir skaityti, tačiau šnekamoji kalba iš tiesų po truputėlį užsimiršta. Dėl to man visada svarbu bent kartą per metus nuvažiuoti į tą šalį.

– Ar dar yra dalykų, galinčių Jus nustebinti Japonijoje?

– Ko gero, jau nebe. Labai pavydžiu žmonėms, kurie ten nuvažiuoja pirmą kartą. Po pirmųjų metų, praleistų Japonijoje turėjau tiek daug visko papasakoti! Grįžti pilnas įspūdžių, egzotikos, keistai atrodo ir tas, ir anas, visi išsižioję klausio, klausinėja... Bet kai ten pragyveni ketverius metus, viskas tampa taip

sava, taip įprasta, netgi monotoniška, kad grįžęs nieko negali papasakoti. Tik gūžteli pečiais: Japonija kaip Japonija. (Juokiasi) Todėl ir pavydžiu pirmą kartą važiuojantiems, jie mato viską pirmą kartą, užsilenčio akimis. Jie dar girdi tą kultūros skambesį. Lygiai kaip nemo-kėdami svetimos kalbos mes girdime, kaip ji skamba. Savo gimtosios kalbos skambesio nebegirdime, nes ji ateina prasmėmis. Taip pat ir kultūra. Pirmus metus ji skamba, o vėliau per daug gerai imi ją suprasti, kad girdėtum. Savo pirmuosius įspūdžius esu aprašęs knygoje. Toje šalyje yra daugybė gerų ir blogų dalykų, kurie stebina, kartais net šokiruoja.

– Tai visgi su kokia spalva labiausiai asocijuojasi Japonija?

– Manau, kad daugelis lietuvių šią šalį sieja su balta ir raudona – nacionalinės vėliavos – spalvomis. Aš nelabai galėčiau apibūdinti viena spalva. O ir turbūt neįmanoma – Japonija keičia spalvas kartu su metų laikais. Šiuo metu ten taip pat pavasaris, prasidėjo sakurų žydėjimo metas. Po kelių dienų su viena delegacija skrendu į Japoniją, taigi pateksiu tiesiai į vyšnių žydėjimą. (Šypsosi) Vaizdas pasakiškas: visa šalis – balta, visa žydi ir kvėpia. Bet jei atvažiuočiau po mėnesio, pamatytčiau ją visiškai kitokią – sakuros žiedus keičia rododendrai, tad visa šalis paskesta rausvuose atspalviuose. Po to ateina hortenzijų sezonas, kai viskas aplink tampa mėlyna. Kiekvienas sezonas turi savo spalvą, tad, priklausomai nuo to, kokių laikų čia lankysies, išsiveši vis kitą spalvą. Kai jau gyveni čia ilgą laiką, matai visą spalvų paletę. Japonijoje gali rasti iš esmės visas spalvas, jos susijusios su sezonais ir kultūros aspektais.

Šiaurinės Japonijos pakraštys labai primena lietuvišką klimatą.

– Ar jums teko pamatyti visą šalį, aplankyti daugelį regionų?

– Taip, šalis didelė ir, kaip patys japonai sako, tęsiasi nuo atogrąžų iki šaltojo klimato juostos. Jeigu kam atrodo, kad Japonija – tai tik keletas salų, tai netiesa. Tos salos išsidėsčiusios labai ilgą grandinę. Pietinėje dalyje visiškai kitoks klimatas, ten auga palmės, šilta, gražūs paplūdimiai, o jei nuvažiuoji į šiaurinį pakraštį, t. y. Hokaidą, patenki į visiškai kitą klimatinę juostą. Čia gerokai vėsiau, labiau primena lietuvišką klimatą. Pas mus besisivečiuojantys japonai dažnai pastebi, kad Hokaido salos ir reljefas, ir oro sąlygos labai panašūs į Lietuvos.

– O šiaurėje ir pietuose gyvenantys žmonės taip pat skirtingi?

– O taip! Ypač skiriasi rytinė ir vakarinė Japonija. Vakarinė dalis – tai ta senoji Japonijos kultūra, čia buvo įsikūrusios senosios sostinės, čia Kioto – japonų kultūros lopšys. Rytinėje dalyje esantis Tokijas, nors ir įsikūręs prieš daugiau nei 300 metų, laikomas nauju miestu ilgametės šalies istorijos kontekste. Šių regionų gyventojai kalba skirtingomis tarmėmis, skirtingai bendrauja, turi skirtingą mentalitetą. Vakarinėje Japonijoje žmonės gerokai atviresni, nuosirdesni, rytinėje – labiau užsidarę, šiaurėje vėl kitokio tipo žmonės sutinki. Japonija labai įvairi, labai marga ir geografiškai, ne tik sezoniškai.

– Kokį mes, lietuviai, apie šią šalį turime didžiausią mitą?

– Stereotipų apie Japoniją turime labai daug. Sakyčiau, tai tikrai viena iš tų šalių, kuri jais apipinta. Ko gero, labiausiai visiems Japonija siejasi su kultūriniais dalykais – arbatos ceremonija, geišomis, samurajiška kultūra.

Japonija (jap. 日本国 = Nippon koku arba Nihon koku, 日本 (saulė) 本 (šaknis/kilme), pažodžiui „saulės kilme“) yra Rytų Azijos šalis, esanti šalyje tarp Ramiojo vandenyno ir Japonijos jūros. Korejos pusiasalio rytų, į vakarus nuo šalies įsikūrusios Kinija, Koreja ir Rusija. Japonijos archipelagą sudaro 6852 salos. Didžiausios salos, Hokaidas (北海道 = Hokkaido), Honšiu (本州), Šikoku (四国), Kjusiu (九州) ir sudaro 97 % visos žemumės Japonijos teritorijos. Daugumos salų paviršius kalnuotas, nemaža dalis turi ugnikalnių.

Tačiau viso šito jau neberandame. Tarkime, arbatos ceremonija kaip kultūros reiškinys jau atitraukus į pašalę, manyčiau, nėra net vieno procento japonų, kurie savo namuose gali atlikti arbatos ceremoniją. Tik labai nedidelė grupė žmonių gali sau leisti namie turėti kambary arbatos ceremonijai. Gyvenamasis plotas gana ribotas ir skirti atskirą kambarį arbatos ceremonijoms daugumai japonų pernelyg didelė prabanga. Taigi arbatą jie geria lygiai taip pat kaip mes. (Šypsosi) Kita vertus, arbatos ceremonija ir yra ne kasdienis reiškinys, specifinis, išskirtinis ir atliekamas ypatingomis progomis. Lygiai kaip ir geišos, kurios labiau tapo turistų masalu, o samurajų šioje šalyje taip pat neberasime. Kitas dažnas stereotipas, kad tai yra šalis su nepaprastai aukštomis technologijomis, kur vos ne kiekviename žingsnyje – robotai, kompiuteriai. Bet japonų kasdienybėje toli gražu taip nėra. Kažkada mano draugai viešėdami Japonijoje norėjo nusipirkti robotą, buvo pasiruošę sumokėti daug pinigų, tačiau mes jo taip ir neradome įsigyti. Robotų yra parodose, juos galima pamatyti, paliesti, bet pirkti kaip ir nėra. Yra daug žmonių, kurie nėra net prisilietę prie kompiuterio ar interneto. ➡

„Japonijoje gali rasti iš esmės visas spalvas, jos susijusios su sezonais ir kultūros aspektais“, – sako pašnekovas.

– Ar jiems būdingas ceremoningumas tarpusavio santykiuose?

– Taip. Ir mums, lietuviams, ko gero, sunkiausia jį perprasti. Pas mus viskas labai paprasta – gauni dovaną, padėkoji, ir viskas – padėdi ją į šalį, pažūrėsi vėliau. O pas japonus kitaip – turi skirti laiko tai dovanai, išpakuoti, pasi-džiaugti, padėkoti. Dar vėliau parašyti padėkos laišką, kad tas žmogus nepamirštų tavo padėkų. Arba taip pat atsi-dėkoti dovaną, nes yra tradicija dalį dovanos atiduoti. Japonai puoselėja šil-tus santykius, jiems tai be galo svarbu. Tai yra grupinė visuomenė, ir tam, kad neprarastų tų santykių, ir sukuriami tie ritualai.

– Kokių dar dalykų galėtume pasimo-kyti iš japonų?

– Visų pirma, pagarbos vyresniam žmogui. Dar man Japonijoje labai patinka, kad toje visuomenėje jautiesi nepaprastai saugus. Net jeigu nesu grupės narys, esi ne japonas, gali ramiai sau vaikščioti gatve ir nebijoti. Saugiai toje šalyje jautiesi ne tik fiziškai, bet ir socialiai. Tavo gyvenime ganėtinai viskas aišku, galbūt tai ir nuobodu, nėra improvizacijos, bet tas saugumas teikia komfortą. Tu žinai, ką veiksi, – tarkime, baigsi tą ar kitą universitetą, tai lems tau vienokį ar kitokį darbą, tam tikras pajamas, socialinę padėtį, žinai, kad kilsi karjeros laiptais, kad kiekvie-nais metais gausi didesnį atlyginimą, jis netikėtai nesumažės, kaip pas mus neretai būna, ir žinai, kad, išėjęs į pen-siją, būsi gerbiamas. Lietuvoje, jei esi senas, esi nebereikalingas, visuomenė tave išmeta. O ten jie žino, kad, kai pasens, vaikai tikrai prižiūrės, gerbs buvę darbuotojai, kolegos, tu neliksi atstumtas. Lietuvoje gyvendamas bijau senatvės: kol esi stiprus, visuomeniš-kai aktyvus, kol gerbia, esi reikalingas, tačiau negali žinoti, kas bus, kai tapsi silpnas, kai pasensi.

– Teko neseniai skaityti, kad japonai vis labiau susiduria su visuomenės senėjimo problema, su darbo jėgos trūkumu, o emigrantams šalis uždara...

– Taip, Japonija yra vienatautė valstybė, Europoje tokių net nėra. Net ir pas mus Lietuvoje gyvena apie 20 proc. tautinių mažumų. Tai yra labai normalus skaičius kiekvienoje Europos valstybėje. Japonija yra sala, ir tai viena iš priežasčių, kodėl nėra svetimšalių. Kita – čia nuo seno laikomasi nuos-tatos: šalis yra lygu tauta. Visi šalies gyventojai yra japonai, šiuo metu jų gyvena 98 proc. Tie likę 2 proc. – dau-giausiai korejiečiai ir kinai, ir tik labai maža dalis vakariečių. Iš tiesų, vaka-rietis toje šalyje yra labai pastebimas, jį visi mato, tai kelia ir geras emocijas, ir truputį varžo, vargina. Kaskart ten nuvažiavus tenka tai patirti. Pirmaisiais metais, kai eidavau gatve, visi sveikindavosi, šypsodavosi, mojuodavo. Japonai yra draugiški, tikrai neturi priešiško nusistatymo, bet visą laiką jautiesi kitoks, tokia tarsi pozityvi dis-kriminacija vyksta. (Juokiasi) Prie tavęs prieina, nori fotografuoti ir pan. Tačiau toje visuomenėje visada jausiesi savotiškai svetimas. Aišku, tą imigracijos politiką japonai bando keisti, jie puikiai supranta, kad gimstamumas mažėja, gyventojų skaičius mažėja ir iš tiesų daugelio darbų nebus galima atlikti dėl darbo jėgos trūkumo. Jie bando pritraukti žmonių iš Filipinų, šiek tiek ekonomiškai silpnesnių šalių, bet kol kas ta politika pagreičio nelgauna.

– Vadinas, tai konservatyvi šalis?

– Labai. Supraskime, kad šalis yra salose, labai uždara. Jei pažvelgtume į istoriją, japonai sugebėjo net 300 metų neturėti jokių santykių su kitomis šali-mis, buvo uždariusi visus savo uostus ir kažkaip sugebėjo išsilaikyti be ekono-minių ryšių. Tik XIX a. antroje pusėje jau buvo priversti įsileisti vakariečius,

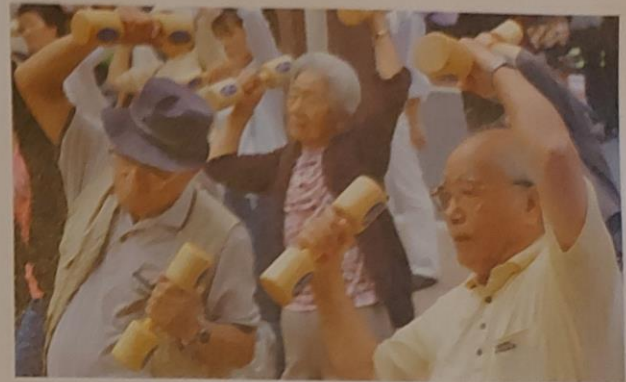
užmegzti diplomatinis santykius su kitomis šalimis ir dabar yra nepaprastai priklausomi nuo kitų šalių, visa ekono-mika pagrįsta importu. Jie neturi savų išteklių energetikos, viską turi impor-tuoti iš Artimųjų Rytų, Indonezijos, Maista įsiveža iš Kinijos, Tailando ir kitų šalių.

– O religingai?

– Vienareikšmiškai atsakyti neįma-noma. Apklausos rodo, kad japonai laikomi viena iš mažiausiai religingų visuomenių pasaulyje. Kita vertus, tra-dicijos, papročiai, prietariai yra labai religiniai. Japonui labai normalu keletą kartų per metus eiti į šventyklą, nors jis yra netikintis ir negarbina jokių dievų, tačiau tai yra tradicijos, kurių laikomasi. Man jie pasirodė labai religingi. Šioje šalyje yra persimaišiusios visos religijos, ir jie net nemato didelio skirtumo. Japonu paklausus, kas esi – budistas ar šintoistas, jis net nelabai suprastų klausi-mą. Toje visuomenėje kuozeistuoja visos religijos ir nėra labai svarbu rinktis kurią vieną. Visos jos atsako į skirtingus klausimus, apima skirtingas gyvenimo sferas, tarkime, budizmas susijęs su mirties kultu, šintoizmas labiau susijęs su bendruomene, bet iš esmės jie tiki į visus dievus, jie yra ir konfucionistai, ir šintoistai, ir budistai vienu metu. Yra ir krikščionių, daugiausia protestantiškų atmainų.

– Kas japonų šeimoje yra lyderis, šeimos galva?

– Oficialiai – vyras. Jie ne tik dirba, bet ir dalyvauja įvairiose visuomeninėse veiklose. Japonijoje vis dar laikomasi tradicijos, kad moteris šeiminkauja namuose, o vyras dirba ir išlaiko šeimą. Ir tikrai, yra tik labai nedaug šeimų, kur dirba abu, ypač jei turi vaikų. Moteris dažniausiai dirba tol, kol susilaukia pirmojo vaiko. Jei ji nori turėti šeimą ir vaikų, dažniausiai renkas namų šei-mininkės kelią. Trejus metus trunkantis motinystės atostogos, kaip pas mus, Japonijoje absoliučiai neįsivaizduo-jamas dalykas. Moteris po gimdymo gauna vos ne porą savaičių atsitatyti ir ji turi grįžti į darbą, nes antraip gali būti išmesta iš kompanijos. Todėl dauguma ir renkas auginti vaikus, atsi-duoti šeimai. Bet, kita vertus, kai žiūri į tą modelį iš šeimos vidaus, pamatai, kad tos moterys netgi laimingesnės. Galbūt jos turi mažiau visuomeninių, karjeros galimybių, tačiau turi laiko sau. Lanko sporto klubus, daro ikebanas, skiria laiko savo pomėgims, bendravimui su bendraminčiais, o vyrai tampa

Iš japonų galėtume pasimokyti pagarbos vyresniam žmogui...

„ darbo jautčiais“, kurių pagrindinė funk-cija – aprūpinti šeimą. Įdomu tai, kad pinigus šeimoje reguliuoja moteris. Vyras atneša pinigus, visus atiduoda moteriai, o ji tvarko biudžetą, skirsto išlaidas. Iš tiesų, moteris yra šeimos galva, finansų „ministras“. Tad negalima vienareikšmiškai sakyti, kad viskam vadovauja vyras. Man šiek tiek jų gailla, nes neturi galimybių praleisti laiko su vaikais. Dirba nuo septynių ryto iki vienuoliktos vakaro (o prieš kokį dešim-tmetį tai ir savaitgaliais, jeigu firmai prireikia), dar turi su kolegomis pava-karoti, nes reikia socializuotis, tai vaikai tėvo nelabai ir mato. Tiesa, dabar padė-tis šiek tiek pasikeitusi, jau vyrai-tėvai grįžta į šeimas ir netgi privalo praleisti tam tikrą laiką su vaikais.

– Ar gražiai jie išaukleti?

– Jeigu eidamas Tokijo gatvėmis pamatai klykiantį ar besiožiuojantį vaiką, tai greičiausiai bus vakarietis. (Šypsosi) Tiesą sakant, tai yra švietimo, auklėjimo sistemos stebuklas. Viena vertus, vaikai auklėjami labai laisvai, nei jų kas varžo, nei bara, nekalbu jau apie mušimą, bet ta disciplina yra įskie-pijama pačioje ankstyviausioje vaikys-tėje. Kažkaip nepastebimai jie išmoksta jausti pagarbą suaugusiesiems, vyres-niems, suvokti hierarchijos principus. Ir kuo vyresni vaikai, tuo labiau jie disciplinuoti.

– Turbūt nė nereikia klausti, ar mėgsta tate japonų virtuvę...

– Pirmieji mėnesiai Japonijoje buvo sunkūs, viskas neįprasta, keista, bet dabar jau galiu pasakyti, kad nepa-prastai mėgstu japonų virtuvę. Aišku, ji visai kitokla, nei mes įsivaizduojame, tai dar vienas stereotipas. Manome, kad japonų virtuvė lygu susis, daugiau

patiekalų kaip ir nežinome, bet iš tiesų įvairovė nepaprastai didelė, maistas labai skanus ir labai sveikas. Viskas Japonijoje valgoma ir iš visko pagami-nami nuostabiūs patiekalai. Sakykime, jūržolės, krevetės, bambuko ūgliai. Kai grįžti į Europą, supranti, kad savo kasdienėje mityboje naudojame vos dviejų trijų rūšių mėsą, keletą daržovių ir iš tų produktų gaminame. Ten taip nėra. Dar man labai patinka, kad resto-ranai specializuojasi. Gali nueiti į resto-raną, kuriame gaminami tik makaronai, nieko daugiau neturi, bet ta makaronų patiekalų įvairovė – milžiniška. Mėgstu ir pats gaminti japonišką maistą, todėl kai grįžtu iš kelionės, praktiškai visada pusė lagamino būna prigrūsta pro-dukty, kurių negaliu čia gauti. Pries-konių, padažų ir viso kito, kas maistui suteikia nepakartojamą skonį.

– O kas Japonijoje dažniau gamina maistą – vyrai ar moterys?

– Moterys. Tačiau yra keletas kulina-rijos sričių, kurios atiduotos vyrams. Pavyzdžiui, sušių gamyba tradiciškai yra vyrų darbas. Japonai turi svarių paaiškinimų, kodėl: pavyzdžiui, kad vyrų rankos yra šaltesnės nei moterų, o tai padeda ilgiau išsaugoti žuvį šviežią ir t. t. Apskritai sušių gaminimas ir val-gymas yra visa kultūra, ritualas. Gerame japonų restorane dažniausiai sėdima prie baro, už kurio meistras gamina kiekvienam klientui atskirai, kiekvie-nas mato visus produktus. Gamin-da-meistras pasakoja visą tuo metu gaminamo sušio gabalėlio istoriją – kur sugauta krevetė, iš kokios vietos atke-liavo dumblis ir pan. O klientas atidžiai klausio, ragauja, dėkoja, išsako savo nuomonę. Japonai išties iš maisto daro tam tikrą kultūrą, ir man tai labai patinka.

Ernesta PAKROSIENĖ

Aukščiausia Japonijos viršūnė, Fudžizamos kalnas (富士山 Fudžisan), yra ugnikalnis.